Korkein oikeus HE 212/2018 vp

Oikeusneuvos Jarmo Littunen
15.11.2018

Eduskunnan lakivaliokunnalle

1. Korkein oikeus lausunnonantajana

Esityksen ydinsisältönä ovat lapsen seksuaalisen hyväksikäytön enimmäisrangaistuksen korottaminen ja törkeää lapsen raiskausta koskevan tunnusmerkistön säätäminen, jossa minimirangaistus nousisi nykyiseen verrattuna. Ehdotukset perustuvat pääministeri Juha Sipilän hallituksen strategiseen ohjelmaan, jonka mukaan lapsiin kohdistuvien törkeiden seksuaalirikosten rangaistustasoa tarkistetaan.

Ehdotetuista lainmuutoksista keskeiset eli asteikkomuutokset ovat suhteellisen puhdaspiirteisesti kriminaalipoliittisia. Korkeimman oikeuden tehtäviin lainsoveltajana, alempien tuomioistuinten ohjaajana ja toimialansa lainkäytön valvojana ei luontevasti kuulu kriminaalipoliittisten tointen tarkoituksenmukaisuuden arvioiminen. Korkeimmalta oikeudelta pyydettiin viime keväänä lausuntoa arviomuistiosta, jossa rikoslain kehitystarpeita käsiteltiin. KKO päätti täysistunnossaan toukokuussa olla antamatta arviomuistiosta lausuntoa.

Korkein oikeus päätti myös elokuussa olla antamatta lausuntoa hallituksen esitysluonnoksesta, joka olennaisilta osin vastasi nyt käsiteltävää esitystä.

2. Eräitä omia arvioita

Rikoslain 20 luvun muutostahti

Kuten esityksessä todetaan (s. 5), seksuaalirikoksia koskevaa rikoslain 20 lukua on vuoden 1999 kokonaisuudistuksen jälkeen muutettu useaan otteeseen. Myös lakivaliokunta kiinnitti vuonna 2014 huomiota tiiviiseen muutostahtiin ja totesi, että luku on uudistettu kokonaan, eikä näköpiirissä ole merkittäviä uudistustarpeita (LaVM 4/2014). Nyt käsiteltävä esitys on jo toinen muutos 20 lukuun tuon lausuman antamisen jälkeen.

Valiokunta piti vuoden 2014 mietinnössä tärkeänä sitä, että sääntely muodostaa selkeän ja mahdollisimman helposti hahmottuvan kokonaisuuden. Tämä valiokunnan arvio on tuomioistuinten näkökulmasta helppo jakaa. Selkeyttä ei ole palvellut se, että 20 luvun alkuperäisestä systematiikasta on irtauduttu, kun yksittäisiä tekotapoja on siirretty tunnusmerkistöstä toiseen. Tällaiset muutokset systematiikassa aiheuttavat siirtymävaiheessa väistämättä tulkintaongelmia ja ainakin väliaikaista epäyhtenäisyyttä oikeuskäytännössä.

Rikoslain seksuaalirikosluku on väistämättä suhteellisen vaikeaselkoinen, kun tekojen moitittavuutta aivan perustellusti eritellään lukuisten eri seikkojen perusteella. Tällaisia ovat muun muassa uhrin (ja jossain määrin tekijän) ikä, uhrin ja tekijän keskinäinen suhde sekä tekotapa, jonka törkeydessä käytännössä esiintyy erittäin suurta vaihtelua. Seksuaalirikoslukuun vuosien varrella tehdyt lukuisat muutokset eivät ole ainakaan vähentäneet tätä vaikeaselkoisuutta. Luvun kokonaisuudistus olisikin vähintään selvittämisen arvoinen tehtävä, vaikka tällainen muutos luonnollisesti toisi mukanaan uusia tulkintaongelmia.

Hallitusohjelmakirjaukset ja lainvalmistelu

Edellä on viitattu siihen, että käsiteltävä esitys perustuu hallitusohjelmaan. Hallitusneuvotteluissa on siis päätetty, että rangaistustasoja tarkistetaan. Oikeusministeriö on sen jälkeen käynnistänyt selvitystyön, josta tehtäviä johtopäätöksiä on kuitenkin siis tehty jo ennen kuin selvitystyö on edes käynnistynyt. On selvää, että tämä ei vastaa järkiperäisen päätöksenteon ihanteita. Tässä esityksessä ongelma konkretisoituu ennen kaikkea kysymykseen nykyistä rangaistuskäytäntöä koskevasta tiedosta. Kuten esityksessä todetaan, selvitystyössä tuloksena päädyttiin ensisijaisesti ehdottamaan, että ensin selvitetään tutkimuksen keinoin nykyinen rangaistuskäytäntö, ja saadun tiedon perusteella ratkaistaan, onko asteikkojen muuttaminen tarpeen. Hallitus kuitenkin päätti antaa esityksensä ilman tutkimustietoa.

Yksittäisiä havaintoja esityksestä

Esityksen vaikutusarviojaksot ovat ilahduttavaa luettavaa. Kaikkeen yhteiskunnalliseen päätöksentekoon tulisi kytkeä tämänkaltainen hyöty-haitta -vertailu. Vertailun osana esitetyt arviot lainmuutosten vaikutuksesta rikosten määrään ovat jo pitkälle kehittyneitä. Vaikka tällaisiin arvioihin liittyy useita epävarmuustekijöitä, arviot tällaisinaankin ovat verrattomasti parempi pohja päätöksenteolle kuin perinteiset rikoslain muutosten vaikuttavuusarviot. Esitykseen sisältyvän tyyppiset vaikuttavuusarviot ovat myös jatkuvasti kehittyviä. Mitä yksityiskohtaisempia ne ovat, sitä paremmat mahdollisuudet näitä yksityiskohtia on edelleen täsmentää.